

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ

Сумська філія

Кафедра юридичних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**навчальної дисципліни «Кримінальний процес»
обов'язкових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузь знань 08 «Право», спеціальність 081 Право (право)**

за темою: «Заходи забезпечення кримінального провадження»

Суми 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
ХНУВС
Протокол від 29.08.2023 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри юридичних дисциплін (протокол № 1 від
від 21.08.2023)

Розробник:

1. Викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ Матус В.В.

Рецензент:

1. Завідувач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії ХНУВС, доктор юридичних наук, доцент Панасюк О. В.

План:

1. Порядок застосування окремих видів запобіжних заходів.
2. Інші заходи забезпечення кримінального провадження

Список рекомендованих джерел:

Нормативно-правові акти:

1. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217A(III) ГА ООН від 10 груд. 1948 р. *Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи*. Київ, 1992. С. 18–24.
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: прийнятий резолюцією 2200A(XXI) ГА ООН від 16 груд. 1966 р. *Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи*. Київ, 1992. С. 36–62.
3. Європейська конвенція з прав людини (Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 4 листопада 1950 року) : прийнята в Римі, 4 листоп. 1950 р. *Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій*. Амстердам – Київ, 1996. С. 12–17.
4. Конституція України : прийнята 28 черв. 1996 р. ; (із змін. та допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>(дата звернення: 01.09.2023).
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. *Верховна Рада України*:URL:
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 01.09.2023).
7. Кримінальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та допов. Київ : Алерта ; ЦУЛ, 2011. 174 с.
8. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05 лип. 2012 р. *Верховна Рада України*:[сайт].URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>(дата звернення: 01.09.2023).
9. Про амністію : Закон України від 12 груд. 2008 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 15. Ст. 189.
10. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02 черв. 2011 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст. 577.
11. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII *Верховна Рада України*:[сайт].URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19> (дата звернення: 01.09.2023).
12. Про військову службу правопорядку у Збройних Силах України : Закон України від 7 берез. 2002 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. 32. Ст. 225.
13. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів :

Закон України від 23 груд. 1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994, № 11. Ст. 50.

14.Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листоп. 2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 6. Ст. 55.

15.Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23 груд. 1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 51.

16.Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>. (дата звернення: 01.09.2023).

17.Про звернення громадян : Закон України від 2 жовт. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.

18.Про Національну поліцію : Закон України від 02 лип. 2015 р. *Офіційний вісник України*. 2015. № 63. Ст. 2075. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>. (дата звернення: 01.09.2023).

19.Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовт. 2014 р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 87. Ст. 2472. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1698-18/page>. (дата звернення: 01.09.2023).

20.Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лют. 1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.

21.Про органи внутрішніх справ : Закон України від 02 лип. 2015 р. *Верховна Рада України*:[сайт].URL:http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54672 (дата звернення: 01.09.2023).

22.Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24 січ. 1995 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 6. Ст. 35.

23.Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30 черв. 1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. № 35. Ст. 358.

24.Про попереднє ув'язнення : Закон України від 30 черв. 1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 360.

25.Про прокуратуру : Закон України від 14 жовт. 2014 р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 87. Ст. 2471.

26.Про Службу безпеки України : Закон України від 25 берез. 1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.

27.Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232.

28.Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 7 лип. 2010 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 41–45. Ст. 529.

29.Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні : затв. Указом Президента України від 10 черв. 1993р. *Верховна Рада України*:[сайт].URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198/93> (дата звернення: 01.09.2023).

30.Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення : постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 жовт. 2014 р. №11. *Верховна Рада України*:[сайт].URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14> (дата звернення: 01.09.2023).

31.Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження : інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 квіт. 2013 р. №223–558/0/4– 13. *Новий Кримінальний процесуальний кодекс України: коментарі, роз'яснення, документи*. Київ : Юрінком Інтер, 2013. С. 174–184.

32.Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до кримінального процесуального кодексу України : інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 4 квіт. 2013 р. №511-550/0/4-13. *Кримінальний процесуальний кодекс України: коментарі, роз'яснення, документи*. Київ : Юрінком Інтер, 2013. С. 157–174.

33.Про деякі питання порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування : інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 09 листоп. 2012 р. № 1640/0/4-12. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1640740-12> (дата звернення: 01.09.2023).

34.Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань : наказ Генеральної прокуратури України від 6 квіт. 2016 р. № 139. *Верховна Рада України* :[сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16> (дата звернення: 01.09.2023).

35.Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 8 лют. 2019 р. № 100. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#n7> (дата звернення: 01.09.2023).

36.Про затвердження Інструкції про порядок виконання органами Національної поліції ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та про зміну раніше обраного запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 13 лип. 2016 р. № 654. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1087-16#n7> (дата звернення: 01.09.2023).

37.Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : наказ МВС України від 03 листоп. 2015 р. № 1339. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15> (дата звернення: 01.09.2023).

38.Про затвердження Інструкції про порядок і розміри відшкодування витрат та виплат винагороди особам, що викликаються до органів дізнання, досудового слідства, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним науково-дослідним установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів : постанова Кабінету Міністрів України від 1 лип. 1996 р. № 710. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-96-%D0%BF> (дата звернення: 01.09.2023).

39.Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08 жовт. 1998 р. № 53/5 ; у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26 груд.2012 р. № 1950/5. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/page> (дата звернення: 01.09.2023).

40.Про затвердження Порядку застосування електронних засобів контролю : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 08 черв. 2017 р. № 480. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-17#n7> (дата звернення: 01.09.2023).

41.Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини : наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я, Генеральної прокуратури від 29 верес. 2017 р. № 807/1193/279. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1299-17#n7> (дата звернення: 01.09.2023).

42.Про затвердження Порядку внесення коштів на спеціальній рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу : постанова Кабінету Міністрів України від 11 січ. 2012 р. № 15. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2012-%D0%BF>. (дата звернення: 01.09.2023).

43.Про затвердження Порядку інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання осіб : постанова Кабінету Міністрів України від 28 груд. 2011 р. № 1363. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2011-%D0%BF>(дата звернення: 01.09.2023).

44.Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07 лип. 2017 р. № 575. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17> (дата звернення: 01.09.2023).

45.Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06 лип. 2017 р. № 570. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#n9> (дата звернення: 01.09.2023).

46.Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 16 лют. 2018 р. № 111. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0371-18#n7>(дата звернення: 01.09.2023).

48.Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України : інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 03 жовт. 2012 р. № 223-1430/0/4-12. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1430740-12>. (дата

звернення 01.09.2023)

Монографії, підручники, навчальні посібники, збірники наукових статей, тези доповідей на конференціях, круглих столах:

1. Азаров Ю. І., Письменний Д. П., Хабло О. Ю. Відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні за рахунок держави. *Юридична наука*. 2014. № 5. С. 49–56.
2. Актуальні питання кримінального законодавства України та практики його застосування примусу : монографія. Київ : Право, 2017. 400 с.
3. Білоус О. В. Законодавча регламентація проникнення до житла чи іншого володіння особи під час кримінального провадження. *Держава і право* : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. 2014. Вип. № 65. С. 264–272.
4. Білоус О. В. Окремі питання застосування домашнього арешту у кримінальному провадженні. *Юридична наука*. 2014. № 10. С. 97–103.
5. Ващук О. П. Невербальна інформація у кримінальному провадженні: теоретико-методологічні основи : монографія. Одеса : Гельветика, 2017. 430 с.
6. Верхогляд-Герасименко О. В. Забезпечення майнових прав особи при застосуванні заходів кримінально–процесуального примусу : монографія. Харків : Юрайт, 2012. 216 с.
7. Грошевий Ю. М., Шило О. Г. Підстави обрання запобіжних заходів за новим КПК України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1 (5). С. 220–226.
8. Гумін О. М. Тимчасовий доступ до речей і документів як один із заходів забезпечення кримінального провадження. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1 (5). С. 227–231.
9. Зеленський С. М., Назаренко С. П., Письменний Д. П. Провадження у справах дітей, які не досягли віку кримінальної відповідальності : навч. посібник. Київ : КНТ, 2012. 160 с.
10. Ільєва Т. Г. Надання слідчим суддею дозволу на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи. *Європейські перспективи*. 2013. № 7. С. 105–109.
11. Кастарнов Д.Б., Азаров Ю.І. Доказування обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), у кримінальному провадженні : монографія. Київ : Кафедра, 2017. 176 с.
12. Климчук М. П. Тимчасовий доступ до речей і документів, як захід забезпечення кримінального провадження. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2 (6). С. 185–189.
13. Кримінальне процесуальне право України : навч. посібник / за ред. професорів В. Г. Гончаренка та В. А. Колесника. Київ : Юстиніан, 2014. 576 с.
14. Кримінальний процес України: підручник / В. М. Тertiшник. 7-ме вид. Харків : Правова Єдність, 2017. 840 с..
15. Кримінальний процес : навч. посібник / О. В. Капліна, М. О. Карпенко, В. І. Маринів та ін. Харків : Право, 2017. 288 с.
16. Кримінальний процес в питаннях і відповідях. Загальна і Особлива частини : навч. посібник / Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, О. Ю. Хабло. 3-тє вид., доповн. і переробл. Київ : Скіф, 2013. 256 с.
17. Кримінальний процес в питаннях і відповідях. / Л.Д. Удалова, В.В. Рожнова, Д.О. Савицький, О.Ю. Хабло, О.В. Римарчук. 4-те вид. Київ :

КНТ, 2016. 269 с.

Електронні інформаційні ресурси

1. <https://rada.gov.ua/> – офіційний веб-сайт Верховної Ради України.
2. <https://supreme.court.gov.ua/supreme/> – офіційний веб-сайт Верховного Суду.
3. <http://www.president.gov.ua> – офіційний веб-сайт Президента України.
4. <http://www.kmu.gov.ua/> – офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України.
5. <https://mvs.gov.ua/> – офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України.
6. <https://www.npu.gov.ua/> – офіційний веб-сайт Національної поліції України.
7. <https://ssu.gov.ua/> – офіційний веб-сайт Служби безпеки України.
8. <https://nabu.gov.ua/> – офіційний веб-сайт Національного антикорупційного бюро України.
9. <https://dbr.gov.ua/> – офіційний веб-сайт Державного бюро розслідувань.
10. <https://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/index> – офіційний веб-сайт Державної кримінально-виконавчої служби.

1. ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ

Особисте зобов'язання (ст. 179 КПК) – це запобіжний захід, суть якого полягає у покладенні на підозрюваного, обвинуваченого зобов'язання виконувати покладені на нього слідчим суддею, судом обов'язки, передбачені ст.194 КПК, а саме:

- прибувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю;
- не відлучатися із населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду;
- повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи;
- утримуватися від спілкування із будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом або спілкуватися з нею з дотриманням умов, визначених слідчим суддею, судом;
- не відвідувати місця, визначені слідчим суддею, судом;
- пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності;
- докласти зусиль до пошуку роботи або для навчання;
- здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну;
- носити електронний засіб контролю.

Підозрюваному, обвинуваченому письмово під розпис повідомляються покладені на нього обов'язки та роз'яснюється, що в разі їх невиконання до нього може бути застосований більш жорсткий запобіжний захід і на нього може бути накладено грошове стягнення в розмірі від 0,25 розміру мінімальної заробітної плати (далі – РМЗП) до 2 РМЗП.

Контроль за виконанням особистого зобов'язання здійснює слідчий, а якщо справа перебуває у провадженні суду – прокурор.

Особиста порука (ст. 180 КПК) – це запобіжний захід, суть якого полягає у наданні особами, яких слідчий суддя, суд вважає такими, що заслуговують на довіру, письмового зобов'язання про те, що вони поручаються за виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків відповідно до ст. 194 КПК і зобов'язуються за необхідності доставити його до органу досудового розслідування чи в суд на першу про те вимогу.

Особиста порука ґрунтується на тому, що за поведінку підозрюваного, обвинуваченого відповідають інші особи – поручителі, які, як правило, мають особисті чи службові зв'язки з особою, за яку вони поручились, і морально можуть впливати на неї. На поручителя покладається обов'язок забезпечити не тільки явку підозрюваного, обвинуваченого до органу досудового розслідування чи в суд на першу про те вимогу, а і виконання покладених на підозрюваного, обвинуваченого обов'язків відповідно до ст. 194 КПК, зокрема: утримуватися від спілкування із будь-якою особою, не відвідувати визначені місця, пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності, докласти зусиль до пошуку роботи або для навчання тощо.

Умова застосування даного запобіжного заходу є складною за змістом і включає в себе такі фактори:

- поручителями можуть бути особи, що заслуговують на довіру – громадяни з високими моральними рисами, які є соціально адаптованими, сумлінно ставляться до праці та виконання громадських обов'язків, мають авторитет у колективі чи за місцем проживання, а також користуються повагою в підозрюваного, обвинуваченого та можуть завдяки цьому забезпечити його належну поведінку. Ці дані можуть бути встановлені шляхом витребування характеристик на поручителів, довідок тощо;

- кількість поручителів визначає слідчий суддя, суд, який обирає запобіжний захід. КПК не обмежує максимальну кількість поручителів, але визначає, що наявність одного поручителя може бути визнано достатньою лише в тому разі, коли ним є особа, яка заслуговує на особливу довіру (ч. 2 ст. 180 КПК);

- цей запобіжний захід може бути застосовано тільки за клопотанням або за згодою поручителів. Зокрема, у ч. 2 ст. 202 КПК визначено, що у разі застосування запобіжного заходу у вигляді особистої поруки підозрюваний, обвинувачений, який був затриманий, звільняється з-під варті негайно після надання його поручителями визначеного зобов'язання.

Процесуальний порядок застосування особистої поруки:

- 1) громадяни, що виявили бажання бути поручителями, подають до слідчого, прокурора чи суду відповідну заяву;

- 2) слідчий чи прокурор звертаються до місцевого суду з клопотанням про застосування запобіжного заходу особистої поруки;

- 3) слідчий суддя, суд має впевнитися в тому, що поручителі дійсно можуть позитивно впливати на поведінку підозрюваного, обвинуваченого, забезпечити його явку на першу про те вимогу чи виконання покладених на підозрюваного, обвинуваченого обов'язків;

- 4) слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про застосування запобіжного заходу особистої поруки, де зазначаються конкретні обов'язки, передбачені ч. 5 ст. 194 КПК, що покладаються на підозрюваного, обвинуваченого;

- 5) поручителю роз'яснюється:

- а) у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюється або

обвинувачується особа;

б) яке передбачене законом покарання за його вчинення;

в) обов'язки поручителя та що у разі їх невиконання на нього накладається грошове стягнення в розмірі:

– у провадженні щодо кримінального правопорушення, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше 3 років, або інше, більш м'яке покарання, – від 2 до 5 РМЗП;

– у провадженні щодо злочину, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк від 3 до 5 років, – від 5 до 10 РМЗП;

– у провадженні щодо злочину, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк від 5 до 10 років, – від 10 до 20 РМЗП;

– у провадженні щодо злочину, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк понад 10 років, – від 20 до 50 РМЗП.

г) право поручителя відмовитись від взятих на себе зобов'язань до виникнення підстав, які тягнуть за собою його відповідальність.

б) кожний поручитель дає письмове зобов'язання про те, що він ручається за виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків відповідно до ст. 194 КПК і зобов'язується за необхідності доставити його до органу досудового розслідування чи в суд на першу про те вимогу.

Ухвала суду, слідчого судді щодо застосування запобіжного заходу особистої поруки підлягає негайному виконанню після її оголошення та оскарженню не підлягає (ст. 205 КПК).

Контроль за виконанням зобов'язань про особисту поруку здійснює слідчий, а якщо справа перебуває у провадженні суду – прокурор.

У випадку відмови поручителя від взятих на себе зобов'язань, він забезпечує явку підозрюваного, обвинуваченого до органу досудового розслідування чи суду для вирішення питання про заміну йому запобіжного заходу на інший.

Домашній арешт (ст. 181 КПК) полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби. Суть домашнього арешту полягає в тому, що за наявності достатніх підстав для обрання підозрюваному, обвинуваченому запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту за рішенням слідчого судді, суду встановлюються обмеження, пов'язані зі свободою пересування поза межами житла цілодобово чи у визначений період часу.

Вибір виду обмеження визначається з врахуванням вагомості наявних доказів про вчинення підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення; тяжкості покарання, що загрожує відповідній особі у разі визнання підозрюваного, обвинуваченого винуватим у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється, обвинувачується; віку та стану здоров'я, репутації, майнового стану, наявності судимостей у підозрюваного, обвинуваченого та інші обставини, які визначені в ст.178 КПК України.

Домашній арешт може бути застосовано до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за вчинення якого законом передбачено покарання у виді позбавлення волі (ч. 2 ст. 181 КПК). Під час досудового розслідування кримінальних проступків запобіжний захід у вигляді домашнього арешту не застосовується (ст. 299 КПК).

Домашній арешт застосовується за умови, що особа підозрюється або

обвинувачується у вчиненні злочину, за вчинення якого законом передбачено покарання у виді позбавлення волі. Юридична підстава застосування – ухвала слідчого судді, суду про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту.

У випадку винесення рішення про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту в ухвалі слідчого судді, суду, окрім загальних вимог, визначених в ст. 196 КПК, зазначаються також:

- конкретні обов'язки, передбачені ч. 5 ст. 194 КПК, що покладаються на підозрюваного, обвинуваченого;
- точна адреса житла, яке підозрюваному, обвинуваченому забороняється залишати;
- дата закінчення дії домашнього арешту (у межах строку, передбаченого ч.6 ст.181 КПК).

Строк тримання особи під домашнім арештом:

- не може перевищувати 2 місяців;
- може бути продовжений слідчим суддею, судом за клопотанням прокурора. до 6 місяців (сукупний строк), в межах строку досудового розслідування.

По закінченню цього строку ухвала про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту припиняє свою дію і запобіжний захід скасовується.

Порядок виконання ухвала про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту.

Ухвала про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту передається для виконання органу Національної поліції за місцем проживання підозрюваного, обвинуваченого. Орган Національної поліції повинен негайно поставити на облік особу, щодо якої застосовано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, і повідомити про це слідчого або суд, якщо запобіжний захід застосовано під час судового провадження.

Працівники органу Національної поліції з метою контролю за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом, мають право:

- з'являтися в житло цієї особи;
- вимагати надати усні чи письмові пояснення з питань, пов'язаних із виконанням покладених на особу зобов'язань;
- використовувати електронні засоби контролю (ч.5 ст.181 КПК).

Відмова від носіння засобу електронного контролю, умисне зняття, пошкодження або інше втручання у його роботу з метою ухилення від контролю, а рівно намагання вчинити зазначені дії є невиконанням обов'язків, покладених судом на підозрюваного, обвинуваченого при обранні запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту (ст. 195 КПК), що є підставою для застосування більш жорсткого запобіжного заходу чи накладення грошового стягнення в розмірі від 0,25 до 2 – РМЗП (ч.2 ст. 179 КПК).

У разі застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту до підозрюваного, обвинуваченого, який був затриманий, він негайно:

- доставляється до місця проживання і звільняється з-під варти (якщо згідно з умовами обраного запобіжного заходу йому заборонено залишати житло цілодобово);
- звільняється з-під варти та зобов'язується невідкладно прибути до місця

свого проживання (якщо згідно з умовами обраного запобіжного заходу йому заборонено залишати житло в певний період доби).

Відповідно до ст. 309 КПК ухвала слідчого судді про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або відмову в його застосуванні підлягають оскарженню під час досудового розслідування в апеляційному порядку.

В кримінальному процесі РФ аналогічний запобіжний захід запроваджено з 2001 року в ст. 107 КПК РФ. Втім, ці запобіжні заходи в РФ та Україні мають певні відмінності як в видах обмеження, так і правових наслідках. Зокрема, відповідно до ч.10 ст.109 КПК РФ, строк домашнього арешту зараховується в строк тримання під вартою. В КПК України даного положення немає.

Застава (ст. 182 КПК) – це запобіжний захід, суть якого полягає у внесенні коштів заставодавцем у грошовій одиниці України на спеціальний рахунок, визначений в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків, під умовою звернення внесених коштів у доход держави в разі невиконання цих обов'язків.

Застава є одним з ефективних засобів, в основу якого покладено економічну заінтересованість у збереженні грошової суми та моральні зобов'язання підозрюваного, обвинуваченого перед іншими фізичними або юридичними особами, які виступили заставодавцями. За своїм змістом застава спрямована на досягнення конкретної мети – забезпечити виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків. Але в окремих випадках можливе звернення судом суми застави і на виконання вироку в частині майнових стягнень.

Державний примус у процесі застосування застави породжується реальною загрозою втрати заставодавцем грошей у разі невиконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків. Свобода підозрюваного, обвинуваченого при застосуванні цього запобіжного заходу обмежується шляхом загрози майнових втрат, оскільки внесені гроші можуть бути звернені в дохід держави (ст. 182 КПК).

Заставодавцем можуть бути:

- підозрюваний, обвинувачений;
- фізичні або юридичні особи.

При цьому, ч. 2 ст. 182 КПК визначає, що заставодавцем не може бути юридична особа державної або комунальної власності або така, що фінансується з місцевого, державного бюджету, бюджету АРК, або у статутному капіталі якої є частка державної, комунальної власності, або яка належить державному, комунальному суб'єкту господарювання. У науковій літературі обґрунтовано звертається увага також на те, що заставодавець повинен заслуговувати на довіру (за аналогією з поручителем). Інакше заставодавцем може виступити співучасник чи організатор злочинної організації.

В п. 3 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 березня 1999 року № 6 «Про практику застосування судами застави як запобіжного заходу» вказано, що якщо застава вноситься не підозрюваним чи обвинуваченим, а іншою особою, то повинні чітко фіксуватися дані про цю особу – прізвище, ім'я та по батькові, дата народження, місце проживання чи перебування, а у випадках, коли заставодавцем є юридична особа – її найменування, місцезнаходження, необхідні банківські реквізити, а також дані про особу її

представника і документ, яким підтверджуються його повноваження. В останньому випадку повинні долучатися документи про правомірність виділення підприємством, установою чи організацією відповідної суми для використання як застави.

На відміну від попередньої редакції положень КПК щодо застави, де було вказано, що предметом застави можуть бути як гроші, так й інші матеріальні цінності, будь-яке майно, що перебуває в цивільному обігу, в КПК 2012 року визначено, що предметом застави можуть бути лише кошти у грошовій одиниці України, які вносяться на спеціальний рахунок, визначений в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Не можуть бути також предметом застави кошти, на які накладено арешт.

Розмір застави визначається слідчим суддею, судом з урахуванням обставин кримінального правопорушення, майнового та сімейного стану підозрюваного, обвинуваченого, інших даних про його особу та ризиків, передбачених в ст. 177 КПК. Розмір застави повинен в достатній мірі гарантувати виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків та не може бути завідомо непомірним для нього.

Розмір застави визначається у таких межах (ч.5 ст.182 КПК):

- щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні нетяжкого злочину, – від 5 до 20 РМЗП;
- щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні тяжкого злочину, – від 20 до 80 РМЗП;
- щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні особливо тяжкого злочину, – від 80 до 300 РМЗП.

У виключних випадках, якщо слідчий суддя, суд встановить, що застава у зазначених межах не здатна забезпечити виконання особою, що підозрюється, обвинувачується у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, покладених на неї обов'язків, застава може бути призначена у розмірі, який перевищує 80 чи 300 РМЗП відповідно.

Розмір застави не може бути меншим від розміру майнової шкоди, завданої злочином, або розміру, отриманого внаслідок вчинення злочину доходу, обґрунтованих достатніми доказами. Слідчий суддя, суд, установивши, що особа підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину у співучасті і її роль у його вчиненні є незначною, може визначити щодо неї розмір застави без урахування розміру майнової шкоди, завданої злочином, або розміру, отриманого внаслідок вчинення злочину доходу.

Процесуальний порядок застосування застави:

- слідчий чи прокурор звертаються до місцевого суду з клопотанням про застосування запобіжного заходу у вигляді застави;
- постановлення ухвали слідчого судді, суду про застосування запобіжного заходу. Можливість застосування застави щодо особи, відносно якої застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, має бути визначена в ухвалі слідчого судді, суду у випадках, передбачених частинами 3, 4 ст. 183 КПК. Зокрема, слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою зобов'язаний визначити розмір застави, достатньої для забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим, обов'язків, передбачених КПК;
- при застосуванні запобіжного заходу у вигляді застави підозрюваному, обвинуваченому роз'яснюються його обов'язки і наслідки їх невиконання, а

заставадавецю – у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюється чи обвинувачується особа, яке передбачене законом покарання за його вчинення, обов'язки із забезпечення належної поведінки підозрюваного, обвинуваченого та його явки за викликом, а також наслідки невиконання цих обов'язків. У випадку внесення застави згідно з ухвалою слідчого судді, суду щодо особи, стосовно якої раніше було обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, передбачені вище роз'яснення здійснюються уповноваженою службовою особою місця ув'язнення;

- підозрюваний, обвинувачений, який не тримається під вартою, не пізніше 5 днів із дня обрання запобіжного заходу у вигляді застави зобов'язаний внести кошти на відповідний рахунок або забезпечити їх внесення заставадавецем та надати документ, що це підтверджує, слідчому, прокурору, суду;

- з моменту обрання запобіжного заходу у вигляді застави щодо особи, яка не тримається під вартою, в тому числі до фактичного внесення коштів на відповідний рахунок, підозрюваний, обвинувачений, заставадавець зобов'язані виконувати покладені на них обов'язки, пов'язані із застосуванням запобіжного заходу у вигляді застави.

Певні особливості має застосування застави, якщо таке рішення прийнято як альтернатива триманню під вартою. Так, якщо рішення про застосування запобіжного заходу у вигляді застави прийнято відповідно до ч. 3 та ч.4 ст. 183 КПК, підозрюваний, обвинувачений або заставадавець мають право у будь-який момент внести заставу у розмірі, визначеному в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Після отримання документа, що підтверджує внесення застави, та його перевірки, уповноважена службова особа місця ув'язнення, під вартою в якому знаходиться підозрюваний, обвинувачений, негайно здійснює розпорядження про його звільнення з-під варти та повідомляє про це усно і письмово слідчого, прокурора та слідчого суддю, а якщо застava внесена під час судового провадження – прокурора та суд. Перевірка документа, що підтверджує внесення застави, не може тривати більше 1 робочого дня (ч. 4 ст. 202 КПК).

Застава звертається в дохід держави у таких випадках (ч. 8 ст. 182 КПК):

- у разі невиконання обов'язків заставадавецем;
- якщо підозрюваний, обвинувачений, будучи належним чином повідомлений, не з'явився за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду без поважних причин чи не повідомив про причини своєї неявки;
- якщо підозрюваний, обвинувачений порушив інші, покладені на нього при застосуванні запобіжного заходу обов'язки.

Питання про звернення застави в дохід держави вирішується слідчим суддею, судом, за клопотанням прокурора або за власною ініціативою суду в судовому засіданні за участю підозрюваного, обвинуваченого, заставадавеця, в порядку, передбаченому для розгляду клопотань про обрання запобіжного заходу. У випадку звернення застави в дохід держави слідчий суддя, суд вирішує питання про застосування стосовно підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді застави у більшому розмірі або іншого запобіжного. За загальним правилом застава, що не була звернена в дохід держави, повертається підозрюваному, обвинуваченому, заставадавецю після припинення дії цього запобіжного заходу. Втім застава, внесена підозрюваним, обвинуваченим, може бути повністю або частково звернена судом на виконання

вироку в частині майнових стягнень. Але застава, внесена заставодавцем, може бути звернена судом на виконання вироку в частині майнових стягнень тільки за його згодою.

Невиконання у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує є підставою затримання особи відповідно до вимог ч.2 ст.208 КПК.

В юридичній літературі звертається увага на необхідності відрізнити підстави й умови застосування застави. Так, умовами застосування застави є:

1) можливість підозрюваного, обвинуваченого (третьої особи) внести заставу;

2) добровільна згода підозрюваного, обвинуваченого на вступ до процесу третьої особи як заставодавця;

3) ступінь суспільної небезпечності кримінального правопорушення.

Слід зазначити, що закон не передбачає будь-яких обмежень щодо застосування застави. За змістом ст. 182 КПК даний запобіжний захід може застосовуватись по відношенню до всіх категорій осіб, які притягаються до кримінальної відповідальності, незалежно від тяжкості кримінального правопорушення, у вчиненні якого вони підозрюються чи обвинувачуються.

Втім, ч.4 ст. 183 КПК передбачає, що слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою має право не визначити розмір застави у кримінальному провадженні:

- щодо злочину, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування;

- щодо злочину, який спричинив загибель людини;

- щодо особи, стосовно якої у цьому провадженні вже обирався запобіжний захід у вигляді застави, проте був порушений нею;

- щодо злочину, передбаченого статтями 255-2553 КК України.

Тримання під вартою (ст. 183 КПК) є винятковим запобіжним заходом, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим в ст. 177 КПК. Винятковість цього запобіжного заходу обумовлена тим, що відповідно до п. 3 ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року «тримання під вартою осіб, котрі чекають судового розгляду, не повинно бути загальним правилом». Тримання під вартою є найбільш суворим запобіжним заходом, який суттєво обмежує конституційне право людини на свободу та особисту недоторканність. Будучи природним, воно має бути забезпечено підвищеним захистом у сфері кримінального судочинства, а тому й може бути обмежене лише при дотриманні загально-правових принципів, виходячи із критеріїв розумності та необхідності.

Суть запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою полягає в обмеженні особистої свободи підозрюваного, обвинуваченого через поміщення його до спеціальної установи.

Під спеціальними установами слід розуміти:

- слідчі ізолятори (СІЗО) Державної пенітенціарної служби;

- дисциплінарні ізолятори чи карцери установ виконання покарань (ст. 4 Закону України «Про попереднє ув'язнення»);

- гауптвахти Військової служби правопорядку в Збройних Силах України – для осіб, які відбувають покарання в дисциплінарних батальйонах і

притягаються до кримінальної відповідальності за вчинення іншого злочину (ст. 14, 17 Кримінально-виконавчого кодексу України).

Умови застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою: 1) якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим в ст. 177 КПК;

2) застосовується лише щодо (ч. 2 ст. 183 КПК):

- особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад 3000 НМДГ, – виключно у випадках, коли прокурором, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК, буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений не виконав обов'язки, покладені на нього при застосуванні іншого, раніше обраного запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує;

- раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до 3 років, – виключно у випадках, коли прокурором, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК, буде доведено, що, перебуваючи на волі, ця особа переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину;

- раніше не судимої особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до 5 років, – виключно у випадках, коли прокурором, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК, буде доведено, що перебуваючи на волі, ця особа переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину;

- раніше не судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад 5 років;

- раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад 3 роки;

- особи, яку розшукують компетентні органи іноземної держави за кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким може бути вирішено питання про видачу особи (екстрадицію) такій державі для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку, в порядку і на підставах, передбачених розділом IX КПК або міжнародного договору України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Процесуальний порядок застосування запобіжного заходу тримання під вартою є аналогічним як і щодо інших запобіжних заходів, окрім певних особливостей, а саме:

1) відповідно ст. 188 КПК прокурор, слідчий за погодженням з прокурором має право звернутися із клопотанням про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою його приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Це клопотання може бути подане як одночасно з поданням клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або зміни іншого запобіжного заходу на тримання під варту, так і після подання

клопотання про застосування запобіжного заходу і до прибуття підозрюваного, обвинуваченого до суду на підставі судового виклику;

2) під час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою присутність підозрюваного, обвинуваченого є обов'язковою. Проте, слідчий суддя, суд може розглянути таке клопотання та обрати запобіжний захід тримання під вартою за відсутності підозрюваного, обвинуваченого, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК, буде доведено, що ця особа оголошена у міжнародний розшук;

3) новим, але беззаперечно прогресивним для кримінального процесу є положення, яке визначене в ч.3 ст.183 КПК, де вказано, що слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою зобов'язаний визначити розмір застави, достатньої для забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим, обов'язків, передбачених КПК.

Проте, як вже зазначалося, слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою має право не визначити розмір застави у кримінальному провадженні в таких випадках (ч. 4 ст. 183 КПК):

- щодо злочину, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування;
- щодо злочину, який спричинив загибель людини;
- щодо особи, стосовно якої у цьому провадженні вже обирався запобіжний захід у вигляді застави, проте був порушений нею;
- щодо злочину, передбаченого статтями 255-2553 КК України.

4) в ухвалі про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою слідчий суддя, суд зобов'язаний визначити дату закінчення її дії у межах строку, передбаченого КПК.

Строки тримання під вартою.

Відповідно до ст. 197 КПК строк дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою або продовження строку тримання під вартою не може перевищувати 60 днів.

Строк тримання під вартою може бути продовжений слідчим суддею в межах строку досудового розслідування, при цьому, сукупний строк тримання під вартою підозрюваного, обвинуваченого під час досудового розслідування, не повинен перевищувати:

- 6 місяців – у кримінальному провадженні щодо нетяжкого злочину;
- 12 місяців – у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Строк тримання під вартою продовжується за клопотанням прокурора, слідчого за погодженням з прокурором не пізніше ніж за 5 днів до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою та подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, - до Вищого антикорупційного суду. (ч.ч. 1, 2 ст.199 КПК). Дане клопотання має бути розглянутим до закінчення строку дії попередньої ухвали.

Слідчий суддя зобов'язаний відмовити у продовженні строку тримання під вартою, якщо прокурор, слідчий не доведе, що:

- ризик не зменшився або з'явилися нові ризики, які виправдовують

тримання особи під вартою;

– існують обставини, які перешкоджають завершенню досудового розслідування до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою.

При оцінці дотримання стандарту розумності строку тримання під вартою Європейський суд неодноразово підкреслював, що продовження строку його дії може мати місце лише в тих випадках, коли є підстави вважати, що звільнення особи реально порушить публічний порядок або якщо цей порядок перебуває під загрозою. Попереднє ув'язнення не повинно передбачати покарання у вигляді позбавлення волі і не може бути «формою очікування» обвинувального вироку (рішення по справі «Летельє проти Франції» від 26 червня 1991 року). Європейський суд також неодноразово відмічав, що «існує презумпція на користь звільнення», що «до вироку особа має вважатися невинуватою», і що «вона має бути звільнена до вироку, як тільки її тримання під вартою стає необґрунтованим».

Строк тримання під вартою обчислюється з моменту взяття під варту, а якщо взяттю під варту передувало затримання підозрюваного, обвинуваченого – з моменту затримання. У строк тримання під вартою включається час перебування особи в медичному закладі під час проведення стаціонарної психіатричної експертизи. У разі повторного взяття під варту особи в тому ж самому кримінальному провадженні строк тримання під вартою обчислюється з урахуванням часу тримання під вартою раніше (ч.2 ст.197 КПК).

Відповідно до практики Європейського суду з прав людини при визначенні тривалості тримання особи під вартою під час провадження за змістом п. 3 ст. 5 Конвенції враховується період, який розпочинається з дати затримання особи та закінчується у день ухвалення вироку судом першої інстанції (Рішення по справі «Белєвіцькій проти Росії» від 1 березня 2007 року). У зв'язку з цим ЄСПЛ у справі Харченко проти України вказував, на необхідність введення термінів сумарного утримання під вартою під час слідства, ознайомлення зі справою та суду.

Порядок звільнення особи з-під варти передбачений в ч.4 та ч.5 ст. 202 КПК, де визначено, що підозрюваний, обвинувачений звільняється з-під варти:

- після внесення застави, визначеної слідчим суддею, судом в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;
- при постановленні слідчим суддею, судом ухвали про:

- відмову у продовженні строку тримання під вартою;
- скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;
- зміну тримання під вартою на інший запобіжний захід;
- по закінченні строку дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою.

Підозрюваний, обвинувачений повинен бути негайно звільнений, якщо в уповноваженої службової особи місця ув'язнення, під вартою в якому він знаходиться, відсутнє інше судове рішення, що набрало законної сили і прямо передбачає тримання цього підозрюваного, обвинуваченого під вартою. Вирок або ухвала про звільнення особи, яка тримається під вартою підлягає виконанню негайно після їх надходження до місця досудового ув'язнення (ч. 3 ст. 20 Закону України «Про попереднє ув'язнення»).

Стаття 206 КПК визначає загальні обов'язки судді щодо захисту прав людини, де визначає, що кожен слідчий суддя суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться особа, яка тримається під вартою, має право постановити ухвалу, якою зобов'язати будь-який орган державної влади, службову особу забезпечити додержання прав такої особи.

Якщо слідчий суддя отримує з будь-яких джерел відомості, які створюють обґрунтовану підозру, що в межах територіальної юрисдикції суду знаходиться особа, позбавлена свободи за відсутності судового рішення, яке набрало законної сили, або не звільнена з-під варти після внесення застави у встановленому КПК порядку, він зобов'язаний постановити ухвалу, якою зобов'язати будь-який орган державної влади, службову особу, під вартою яких тримається особа, негайно доставити цю особу до слідчого судді для з'ясування підстав позбавлення свободи.

Затримання особи є тимчасовим запобіжним заходом, який застосовується з підстав та в порядку, визначеному КПК, суть якого полягає в поміщенні особи на короткий строк у спеціальне приміщення для тримання затриманих (ізолятор тимчасового тримання, гауптвахту).

Незважаючи на короткочасність затримання, за характером право обмежень воно є одним з найбільш суворих запобіжних заходів. Адже застосування затримання безпосередньо пов'язане з обмеженням права людини на свободу та особисту недоторканність. Тому не випадково процесуальні норми, що регламентують порядок і строки затримання включені до міжнародно-правових актів і Конституції України.

Кримінально-процесуальне затримання слід відрізнити від:

- доставлення особи до правоохоронного органу на строк до однієї години у порядку, передбаченому законодавством України про адміністративні правопорушення;

- затримання особи (до трьох годин) в адміністративному порядку.

Аналіз норм Кримінального процесуального кодексу України дозволяє виділити такі види затримання:

- 1) затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу (ст. ст. 187–191 КПК);

- 2) затримання без ухвали про дозвіл на затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення: законне затримання (ст. 207 КПК) та затримання уповноваженою службовою особою (ст. 208 КПК).

Ці види затримання розрізняються за цільовим призначенням, суб'єктами їх здійснення, підставами та процесуальним порядком застосування.

1. Затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу (ст. ст. 187–191 КПК).

Даний вид затримання відрізняється від інших видів затримання наступним:

- метою – здійснюється з метою приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу. Тобто для забезпечення участі особи в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу, коли для забезпечення об'єктивності такого розгляду необхідною умовою, є особиста присутність на судовому засіданні особи, щодо якої розглядається це питання;

- строком затримання – до 36 годин (ч.1 ст.191 КПК);

- юридичною підставою – затримання з метою приводу здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу.

Процесуальний порядок прийняття рішення про затримання. Прокурор, слідчий за погодженням з прокурором звертається з клопотанням про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого яке може бути подане:

- одночасно з поданням клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або зміни іншого запобіжного заходу на тримання під вартою;

- після подання клопотання про застосування запобіжного заходу і до прибуття підозрюваного, обвинуваченого до суду на підставі судового виклику;

- після неприбуття підозрюваного, обвинуваченого за судовим викликом для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою і відсутності у слідчого судді, суду на початок судового засідання відомостей про поважні причини, що перешкоджають його своєчасному прибуттю (ст.188 КПК).

Слідчий суддя, суд не має права відмовити в розгляді клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу підозрюваного, обвинуваченого навіть якщо існують підстави для затримання без ухвали суду про затримання з метою приводу.

Клопотання про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою приводу розглядається слідчим суддею, судом негайно після одержання цього клопотання. Розгляд клопотання здійснюється в закритому судовому засіданні за участю прокурора. Ухвала про дозвіл на затримання з метою приводу складається з дотриманням вимог, визначених в ч.ч.1, 2 ст. 190 КПК.

Слідчий суддя, суд відмовляє у наданні дозволу на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою його приводу, якщо прокурор не доведе, що:

- зазначені у клопотанні про застосування запобіжного заходу обставини вказують на наявність підстав для тримання під вартою підозрюваного, обвинуваченого;

- є достатні підстави вважати, що підозрюваний, обвинувачений переховується від органів досудового розслідування;

- одержавши відомості про звернення слідчого, прокурора до суду із клопотанням про застосування запобіжного заходу, підозрюваний, обвинувачений до початку розгляду клопотання про застосування запобіжного

заходу вчинить дії, які є підставою для застосування запобіжного заходу й зазначені у ст. 177 КПК.

Ухвала про відмову в наданні дозволу на затримання з метою приводу може бути оскаржена в порядку, передбаченому КПК. При цьому, ухвала про дозвіл на затримання оскарженню не підлягає.

Слідчий суддя, суд за клопотанням прокурора має право вирішити питання про повторне затримання з метою приводу в порядку, передбаченому КПК. Причому, повторне звернення до суду з клопотанням про дозвіл на затримання однієї і тієї ж особи по тому самому кримінальному провадженню після винесення слідчим суддею, судом ухвали про відмову у задоволенні такого клопотання можливе лише при виникненні нових обставин, які підтверджують необхідність тримання особи під вартою.

Процесуальний порядок виконання ухвали слідчого судді, суду про затримання.

Службова особа, яка на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання, затримала особу, зобов'язана негайно вручити їй копію зазначеної ухвали.

Уповноважена службова особа (особа, якій законом надане право здійснювати затримання), яка затримала особу на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання або у якій під вартою тримається особа, щодо якої діє ухвала про дозвіл на затримання, негайно повідомляє про це слідчого, прокурора, зазначеного в ухвалі.

Якщо після затримання підозрюваного, обвинуваченого з'ясується, що він був затриманий на підставі ухвали про дозвіл на затримання, яка відкликана прокурором, підозрюваний, обвинувачений має бути негайно звільнений уповноваженою службовою особою, під вартою якої він тримається, якщо немає інших законних підстав для його подальшого затримання.

Певні особливості має затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України під час виконання ним своїх службових обов'язків. Таке затримання службова особа здійснює тільки в присутності офіційних представників цього розвідувального органу.

Не пізніше 36 годин з моменту затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду особа повинна:

- бути звільнена;
- або доставлена до слідчого судді, суду, який постановив ухвалу про дозвіл на затримання з метою приводу (ч.1 ст. 191 КПК).

Кримінальний процесуальний кодекс України у ст. 209 чітко визначив момент, з якого особа вважається затриманою – з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою. Варто відмітити, що в КПК 1960 року не було врегульовано питання щодо моменту, з якого необхідно обчислювати строк затримання. У зв'язку з цим виникали певні труднощі правозастосування. Дане питання було регламентовано в ст. 3 «Положення про порядок короткочасного затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину», де строк затримання обчислювався з моменту доставлення її в орган дізнання чи до слідчого.

Певні особливості має визначення місця затримання особи на транспорті, а саме:

- у разі затримання на транспорті, місцем затримання вважається територія району, на якій особа затримана;
- у разі затримання особи на громадському транспорті, незапланована зупинка якого неможлива без зайвих труднощів, місцем затримання вважається територія району, на якій розташована найближча попутна зупинка громадського транспорту;
- у разі затримання особи на авіаційному або морському транспорті під час здійснення рейсу за межі державного кордону України, місцем затримання вважається порт у межах державного кордону України, в якому почався цей рейс.

Ухвала про дозвіл на затримання з метою приводу втрачає законну силу з моменту:

- 1) приводу підозрюваного, обвинуваченого до суду;
- 2) закінчення строку дії ухвали, зазначеного в ній або закінчення шести місяців із дати постановлення ухвали, у якій не зазначено строку її дії;
- 3) добровільного з'явлення підозрюваного до слідчого судді, а обвинуваченого до суду, про що слідчий суддя, суд повідомляє прокурора;
- 4) відкликання ухвали прокурором.

Варто відмітити, що вищенаведений різновид затримання із запобіжного заходу фактично перетворюється на примусовий захід забезпечення явки підозрюваного чи обвинуваченого для розгляду клопотання.

2. Затримання без ухвали про дозвіл на затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення регулюється у таких нормах:

- законне затримання (ст. 207 КПК);
- затримання уповноваженою службовою особою (ст. 208 КПК).

Так, ч.1 ст. 207 КПК визначає, що ніхто не може бути затриманий без ухвали слідчого судді, суду. Втім, затримання може здійснюватися без ухвали слідчого судді уповноваженою на те службовою особою (ст. 208 КПК), та будь-якою особою (ст. 207 КПК) при наявності визначених в законі підстав. Зокрема, відповідно до ч.2 ст. 207 КПК кожен має право затримати будь-яку особу, крім осіб зазначених у статтях 482 і 4822 КПК, за наявності таких підстав:

- 1) при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення;
- 2) безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні.

При цьому, кожен, хто не є уповноваженою службовою особою і затримав відповідну особу, зобов'язаний:

- негайно доставити її до уповноваженої службової особи;
- або негайно повідомити уповноважену службову особу про затримання та місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення.

А відповідно до ч.1 ст. 208 КПК, уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках:

1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;

2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин;

3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України;

4) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні злочину, передбаченого статтями 255, 2551, 2552 КК України

Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину за таких умов:

– якщо затримана особа, підозрюється у вчиненні злочину за яке передбачене покарання у виді позбавлення волі;

– якщо особа, підозрюється у вчиненні злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад 3 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, але при цьому підозрюваний не виконав обов'язки, покладені на нього при обранні запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує.

При затриманні уповноважена службова особа, слідчий, прокурор може здійснити обшук затриманої особи з дотриманням правил, передбачених ч.7 ст. 223 і ст. 236 КПК.

Уповноважена службова особа, що здійснила затримання особи, повинна негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється, а також роз'яснити право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього, негайно повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування відповідно до положень ст. 213 КПК, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, передбачені КПК. Зокрема, в постанові Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 року № 8 “Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві” зазначено, що згідно з п. 3 ст. 5 Конвенції кожна особа, заарештована або затримана на підставі обґрунтованої підозри у вчиненні злочину, має право постати перед суддею і бути вислуханою з питань, пов'язаних з її триманням під вартою. Тому суди повинні вимагати від органів дізнання й досудового слідства, щоб це право роз'яснювалося підозрюваним під час їх затримання.

Про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, складається протокол, в якому, крім відомостей, передбачених ст. 104 КПК, зазначаються: місце, дата і точний час (година і хвилини) затримання відповідно до положень ст. 209 КПК; підстави затримання; результати особистого обшуку; клопотання, заяви чи скарги затриманого, якщо такі надходили; повний перелік процесуальних прав та обов'язків затриманого. У разі якщо на момент затримання прізвище, ім'я, по батькові затриманої особи не відомі, у протоколі

зазначається докладний опис такої особи та долучається її фотознімок. Протокол про затримання підписується особою, яка його склала, і затриманим. Копія протоколу негайно під розпис вручається затриманому, а також надсилається прокурору.

Науковці відмічають, що у практичному сенсі досить важливо, щоб вся інформація стосовно місця затримання та періоду часу, протягом якого продовжується позбавлення волі, заносилася до протоколу. Це має виняткове значення для забезпечення можливості оскарження законності та обґрунтованості затримання та зобов'язує органи, які здійснюють затримання, суворо дотримуватися вимог закону щодо його процедури, підстав, строків, порядку процесуального закріплення. Тому й міжнародні документи, які встановлюють стандарти поводження з в'язнями, вимагають деталізації всіх обставин затримання у відповідному протоколі. Зокрема, у Зводі принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню в будь-якій формі, міститься вимога стосовно необхідності занесення до протоколу всіх відомостей щодо причин затримання, його часу, відповідних посадових осіб правоохоронних органів, які здійснювали затримання, а також точні дані щодо місця тримання. Занесення до протоколу відомостей щодо осіб, які здійснювали затримання, має важливе значення й при судовому розгляді скарг з приводу незаконного поводження із затриманою особою.

Уповноважена службова особа зобов'язана доставити затриману особу до найближчого підрозділу органу досудового розслідування, в якому негайно реєструються дата, точний час (година і хвилини) доставлення затриманого та інші відомості, передбачені законодавством.

Про кожне затримання уповноважена службова особа одразу повідомляє за допомогою технічних засобів відповідальних осіб в підрозділі органу досудового розслідування.

У разі наявності підстав для обґрунтованої підозри, що доставлення затриманої особи тривало довше, ніж це необхідно, слідчий зобов'язаний провести перевірку для вирішення питання про відповідальність винуватих у цьому осіб.

Строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати 72 годин з моменту затримання.

Затримана без ухвали слідчого судді, суду особа не пізніше 60 годин з моменту затримання повинна:

- бути звільнена;
- або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу (ст. 211 КПК).

Відповідно до вимог ст. 192 КПК прокурор, слідчий за погодженням з прокурором має право звернутися із клопотанням про застосування запобіжного заходу до особи, яку затримано без ухвали про дозвіл на затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а якщо це неможливо – до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого особа була затримана. У разі затримання без ухвали про дозвіл на затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення,

віднесеного до підсудності Вищого антикорупційного суду, зазначене клопотання подається до Вищого антикорупційного суду.

У підрозділі органу досудового розслідування мають бути призначені одна або декілька службових осіб, відповідальних за перебування затриманих. При цьому, відповідальними за перебування затриманих не можуть бути слідчі.

Службова особа, відповідальна за перебування затриманих, зобов'язана:

- 1) негайно зареєструвати затриманого;
- 2) роз'яснити затриманому підстави його затримання, права і обов'язки; 3) звільнити затриманого негайно, після зникнення підстави для затримання або спливу строку для затримання, передбаченого ст. 211 КПК;
- 4) забезпечити належне поводження із затриманим та дотримання його прав, передбачених Конституцією України, КПК та іншими законами України;
- 5) забезпечити запис усіх дій, що проводяться із залученням затриманого, у тому числі час їх початку та закінчення, а також осіб, які проводили такі дії або були присутні при проведенні таких дій;
- 6) забезпечити невідкладне надання належної медичної допомоги та фіксацію медичним працівником будь-яких тілесних ушкоджень або погіршення стану здоров'я затриманого. До складу осіб, що надають затриманому медичну допомогу, за його бажанням може бути допущена конкретна особа, що має право на зайняття медичною діяльністю.

Відповідно до вимог ст. 213 КПК України уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана надати затриманій особі можливість негайно повідомити про своє затримання та місце перебування близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи. Якщо уповноважена службова особа, що здійснила затримання, має підстави для обґрунтованої підозри, що при повідомленні про затримання ця особа може зашкодити досудовому розслідуванню, вона може здійснити таке повідомлення самотійно, проте без порушення вимоги щодо його негайності.

У разі затримання неповнолітньої особи, уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це його батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників, орган опіки та піклування.

У разі затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України при виконанні ним службових обов'язків уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це відповідний розвідувальний орган.

У разі затримання державного виконавця чи приватного виконавця уповноважена службова особа, яка здійснювала затримання, зобов'язана протягом 24 годин повідомити про це Міністерство юстиції України, а щодо осіб, які є приватними виконавцями, - Міністерство юстиції України та Раду приватних виконавців України.

Окрім цього, уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги.

Службова особа, відповідальна за перебування затриманих, зобов'язана перевірити дотримання вищевказаних вимог, а в разі нездійснення повідомлення про затримання – здійснити ці дії самотійно.

В ст. 202 КПК України, яка визначає порядок звільнення особи з-під варти, передбачено, що:

- у разі застосування запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання підозрюваний, обвинувачений, який був затриманий, звільняється з-під варти негайно;

- у разі застосування запобіжного заходу у вигляді особистої поруки підозрюваний, обвинувачений, який був затриманий, звільняється з-під варти негайно після надання його поручителями визначеного зобов'язання;

- у разі застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту підозрюваний, обвинувачений, який був затриманий негайно доставляється до місця проживання і звільняється з-під варти – якщо згідно з умовами обраного запобіжного заходу йому заборонено залишати житло цілодобово; або негайно звільняється з-під варти та зобов'язується невідкладно прибути до місця свого проживання – якщо згідно з умовами обраного запобіжного заходу йому заборонено залишати житло в певний період доби.

Слід також звернути увагу на особливості затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок. Так, відповідно до статті 2982 КПК України, уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні кримінального проступку, у випадках, передбачених пунктами 1 і 2 частини першої статті 208 КПК України, та лише за умови, що ця особа:

- 1) відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку або чинить опір;

- 2) намагається залишити місце вчинення кримінального проступку;

- 3) під час безпосереднього переслідування після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи;

- 4) перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим.

Затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, здійснюється не більш як на три години з моменту фактичного затримання. При цьому затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, передбачений ст. 2861 КК України, з ознаками перебування у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння або перебування під впливом лікарських засобів, що знижують її увагу та швидкість реакції, здійснюється не більш як на три години з обов'язковим доставленням такої особи до медичного закладу для забезпечення проходження відповідного медичного освідчення.

Особу, яка вчинила кримінальний проступок, може бути затримано:

- 1) до сімдесяти двох годин - за умов, передбачених пунктами 1-3 частини першої статті статті 2982 КК України, та з дотриманням вимог ст. 211 КПК;

- 2) до двадцяти чотирьох годин - за умови, передбаченої пунктом 4 частини першої статті 2982 КК України.

Уповноважена службова особа, яка здійснила затримання, та дізнавач повинні негайно повідомити особі зрозумілою для неї мовою підстави затримання та у вчиненні якого кримінального правопорушення вона підозрюється, а також роз'яснити її право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти неї, негайно повідомити інших осіб про своє затримання і місце

перебування відповідно до положень ст. 213 КПК України, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, передбачені КПК. Копія протоколу затримання особи невідкладно надсилається прокурору.

2. ІНШІ ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик. Відповідно до вимог ст. ст. 133-134 КПК слідчий, прокурор, слідчий суддя (під час досудового розслідування) чи суд (під час судового провадження) мають право викликати підозрюваного, свідка, потерпілого або іншого учасника кримінального провадження у встановлених КПК випадках для допиту чи участі в іншій процесуальній дії.

Особа може бути викликана слідчим, прокурором якщо є:

- достатні підстави вважати, що вона може дати показання, які мають значення для кримінального провадження;
- її участь у процесуальній дії є обов'язковою (ст. 133 КПК).

Процесуальний порядок здійснення виклику. Особа викликається до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду шляхом:

- вручення повістки про виклик;
- надіслання повістки поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком;
- здійснення виклику по телефону або телеграмою.

У разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання, повістка для передачі їй вручається під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи.

Особливості виклику окремих категорій суб'єктів кримінального провадження полягає в наступному:

- якщо особа перебуває під вартою, то вона викликається через адміністрацію місця ув'язнення;
- повістка про виклик неповнолітньої особи, як правило, вручається її батьку, матері, усиновлювачу або законному представнику;
- повістка про виклик обмежено дієздатної особи вручається її піклувальнику;
- повістка про виклик особи, яка проживає за кордоном, вручається згідно з міжнародним договором про правову допомогу, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а за відсутності такого – за допомогою дипломатичного (консульського) представництва.

Повістка про виклик вручається особі працівником органу зв'язку, працівником правоохоронного органу, слідчим, прокурором, а також секретарем судового засідання, якщо таке вручення здійснюється в приміщенні суду.

Строки отримання повістки про виклик чи повідомлення іншим шляхом (ч.8 ст. 135 КПК):

- не пізніше ніж за 3 дні до дня, коли особа зобов'язана прибути за викликом;

– якщо здійснення процесуальних дій не дозволяють здійснити виклик в 3-х денний строк, особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом якнайшвидше, але в будь-якому разі з наданням їй звичайно необхідного часу для підготовки та прибуття за викликом.

Відповідно до ст. 136 КПК належним підтвердженням отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом є:

– розпис особи про отримання повістки, в тому числі на поштовому повідомленні;

– відеозапис вручення особі повістки;

– будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом;

– отримання листа-підтвердження про отримання електронного листа. Якщо особа попередньо повідомила слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд про адресу своєї електронної пошти і повістка про виклик була надіслана на таку адресу.

У повістці про виклик повинно бути зазначено:

– прізвище та посада слідчого, прокурора, слідчого судді, найменування суду, який здійснює виклик;

– адресу установи, до якої здійснюється виклик, номер телефону чи інших засобів зв'язку;

– ім'я (найменування) особи, яка викликається, та її адреса;

– найменування (номер) кримінального провадження, в рамках якого здійснюється виклик;

– процесуальний статус, в якому перебуває викликана особа;

– час, день, місяць, рік і місце прибуття викликаної особи;

– процесуальна дія (дії), для участі в якій викликається особа;

– наслідки неприбуття особи за викликом із зазначенням тексту відповідних положень закону, в тому числі можливість застосування приводу та здійснення спеціального досудового розслідування чи спеціального судового провадження;

– передбачені КПК поважні причини, через які особа може не з'явитися на виклик та обов'язок заздалегідь повідомити про неможливість з'явлення;

– підпис слідчого, прокурора, слідчого судді, судді, який здійснив виклик.

Якщо особа може не з'явитися на виклик, вона має повідомити слідчого, прокурора, слідчого суддю чи суд про поважні причини, що перешкоджають його своєчасному прибуттю.

Поважні причини неприбуття особи на виклик визначені в ст. 138 КПК. Такими причинами є:

1) затримання, тримання під вартою або відбування покарання;

2) обмеження свободи пересування внаслідок дії закону або судового рішення;

3) обставини непереборної сили (епідемії, військові події, стихійні лиха або інші подібні обставини);

4) відсутність особи у місці проживання протягом тривалого часу внаслідок відрядження, подорожі тощо;

5) тяжка хвороба або перебування в закладі охорони здоров'я у зв'язку з лікуванням або вагітністю за умови неможливості тимчасово залишити цей заклад;

6) смерть близьких родичів, членів сім'ї чи інших близьких осіб або серйозна загроза їхньому життю;

7) несвоєчасне одержання повістки про виклик;

8) інші обставини, які об'єктивно унеможлиблюють з'явлення особи на виклик.

Якщо підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, цивільний відповідач, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, який був у встановленому КПК порядку викликаний та не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття, до нього застосовуються такі заходи юридичної відповідальності:

1) накладається грошове стягнення у розмірі:

– від 0,25 до 0,5 РМЗП – у випадку неприбуття на виклик слідчого, прокурора;

– від 0,5 до 2 РМЗП – у разі неприбуття на виклик слідчого судді, суду.

2) до підозрюваного, обвинуваченого, свідка може бути застосовано привід (ст.ст. 140–143);

3) за злісне ухилення від явки свідок, потерпілий несуть відповідальність, встановлену законом (ст. 185-4 КУпАП).

Привід (ст. 140 КПК) полягає у примусовому супроводженні особи, до якої він застосовується, особою, яка виконує ухвалу про його здійснення, до місця її виклику в зазначений в ухвалі про здійснення приводу час.

Привід може застосовуватися лише до підозрюваного, обвинуваченого, свідка. Привід свідка не може бути застосований до неповнолітньої особи, вагітної жінки, осіб з інвалідністю першої або другої груп, особи, яка одноосібно виховує дітей віком до шести років або дітей з інвалідністю, а також осіб, які згідно із КПК не можуть бути допитані як свідки. Привід співробітника кадрового складу розвідувального органу України під час виконання ним своїх службових обов'язків здійснюється тільки в присутності офіційних представників цього органу (ч.4 ст. 140 КПК).

Привід застосовується якщо:

– особа була викликана у порядку, встановленому КПК України;

– наявне підтвердження отримання повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом;

– особа не з'явилася без поважних причин або не повідомила про причини свого неприбуття.

Причини неявки мають бути встановлені до прийняття рішення про застосування приводу. Тобто, слідчий суддя чи суд мають впевнитися, що особа була викликана у визначеному законом порядку та не повідомила про наявність поважних причин її неприбуття за викликом.

Юридичною підставою здійснення приводу є ухвала слідчого судді, суду, яка виноситься за клопотанням слідчого, прокурора або з власної ініціативи, а під час судового провадження – також за клопотанням сторони кримінального провадження, потерпілого.

Порядок виконання ухвали про здійснення приводу.

Копія ухвали про здійснення приводу, завірена печаткою суду, негайно надсилається органу, на який покладено її виконання. Виконання може бути доручене відповідним підрозділам органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, Національного антикорупційного бюро України або Державного бюро розслідувань.

Ухвала про здійснення приводу оголошується особі, до якої він застосовується, особою, яка виконує ухвалу.

Підозрюваний, обвинувачений чи свідок, щодо яких прийняте рішення про здійснення приводу, зобов'язана прибути до місця виклику в зазначений час у супроводі особи, яка виконує ухвалу.

У випадку невиконання особою, що підлягає приводу, законних вимог щодо виконання ухвали про здійснення приводу, до неї можуть бути застосовані заходи фізичного впливу, які дозволяють здійснити її супроводження до місця виклику з дотриманням вимог, передбачених ч. 3 ст. 143 КПК. Зокрема, застосуванню заходів фізичного впливу повинно передувати попередження про намір їх застосування. У разі неможливості уникнути застосування заходів фізичного впливу вони не повинні перевищувати міри, необхідної для виконання ухвали про здійснення приводу, і мають зводитися до мінімального впливу на особу.

Забороняється застосування заходів впливу, які можуть завдати шкоди здоров'ю особи, а також примушення особи перебувати в умовах, що перешкоджають її вільному пересуванню, протягом часу більшого, ніж необхідно для негайного доставлення особи до місця виклику. Перевищення повноважень щодо застосування заходів фізичного впливу тягне за собою відповідальність, встановлену законом (наприклад, ст. 118 та 124 КК).

У разі неможливості здійснення приводу особа, яка виконує ухвалу про здійснення приводу, повертає її до суду з письмовим поясненням причин невиконання.

Накладення грошового стягнення (ст. ст. 144–147 КПК). Грошове стягнення може бути накладено на учасників кримінального провадження за невиконання процесуальних обов'язків у випадках та розмірах, передбачених КПК. Так, ч.2 ст. 179 КПК передбачає можливість накладення грошового стягнення в разі невиконання покладених на підозрюваного, обвинуваченого зобов'язань, передбачених ст. 194 КПК; ч.5 ст. 180 КПК визначає, що у разі невиконання поручителем взятих на себе зобов'язань на нього накладається грошове стягнення.

Грошове стягнення накладається: під час досудового розслідування – ухвалою слідчого судді за клопотанням слідчого, прокурора чи за власною ініціативою, під час судового провадження – ухвалою суду за клопотанням прокурора чи за власною ініціативою.

Під час досудового розслідування клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення на особу розглядається слідчим суддею не пізніше 3 днів із дня його надходження до суду. Про час та місце розгляду клопотання повідомляється службова особа, яка його внесла, та особа, на яку може бути накладено грошове стягнення, проте їх неприбуття не перешкоджає розгляду питання.

Слідчий суддя, суд накладає на особу грошове стягнення, якщо встановить, що:

- особа не виконала покладений на неї процесуальний обов'язок;
- відсутність поважних причин його невиконання.

Ухвала про накладення грошового стягнення може бути скасованою на підставі розгляду відповідного клопотання особи, на яку було накладено грошове стягнення, за умови, що особа не була присутня під час розгляду питання про накладення грошового стягнення (ст. 147 КПК).

Слідчий суддя, суд, визнавши доводи особи обґрунтованими, може:

- самостійно скасувати ухвалу про накладення грошового стягнення;
- призначити судові засідання для розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення.

За результатами клопотання про скасування грошового стягнення слідчий суддя, суд приймає одне з таких рішень: 1) скасовує ухвалу про накладення на особу грошового стягнення, якщо буде встановлено, що стягнення накладено безпідставно; 2) відмовляє у задоволенні клопотання. Ухвала слідчого судді, суду за результатами розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення оскарженню не підлягає.

Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (ст.ст. 148–153 КПК) – це захід забезпечення кримінального провадження який здійснюється шляхом вилучення слідчим, прокурором, іншою уповноваженою службовою особою документів, які посвідчують користування спеціальним правом, та тимчасового обмеження підозрюваного у користуванні цим правом з метою припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Тобто, тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом здійснюється за наявності достатніх підстав вважати, що це необхідно для:

- припинення кримінального правопорушення;
- запобігання вчиненню іншого правопорушення;
- припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню;
- забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Тимчасово вилученими можуть бути документи, які посвідчують користування таким спеціальним правом:

- право керування транспортним засобом або судном;
- право полювання;
- право на здійснення підприємницької діяльності;
- право на володіння та носіння зброї.

Процесуальний порядок здійснення тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом. Особа, яка здійснила законне затримання, у передбаченому ст. 208 КПК порядку, зобов'язана одночасно із доставленням затриманої особи до уповноваженої службової особи (особи, якій законом надано право здійснювати тимчасове вилучення документів, що посвідчують користування спеціальним правом) передати їй тимчасово вилучені документи,

які посвідчують користування спеціальним правом, якщо такі документи було вилучено. Факт передання тимчасово вилучених документів, які посвідчують користування спеціальним правом, засвідчується протоколом, складеним в порядку, передбаченому КПК.

Слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа під час законного затримання та тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, або негайно після їх здійснення зобов'язана скласти відповідний протокол у порядку, визначеному КПК.

Після складення протоколу про тимчасове вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа зобов'язана передати тимчасово вилучені документи на зберігання у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Прокурор, слідчий за погодженням з прокурором під час досудового розслідування звертаються до слідчого судді із клопотанням про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом.

У випадку тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, прокурор, слідчий за погодженням з прокурором зобов'язаний звернутися до слідчого судді із відповідним клопотанням не пізніше 2 днів з моменту тимчасового вилучення. Пропуск вказаного строку тягне за собою необхідність повернення тимчасово вилучених документів.

Клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом складається з дотриманням вимог, визначених ч.2 та ч.3 ст. 150 КПК.

Клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом розглядається слідчим суддею не пізніше 3 днів з дня його надходження до суду за участю прокурора та/або слідчого, підозрюваного, його захисника (ч.1 ст.151 КПК).

Клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, якщо документи, які посвідчують користування спеціальним правом, не були тимчасово вилучені, може розглядатися лише за участю підозрюваного, його захисника.

При вирішенні питання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом слідчий суддя зобов'язаний врахувати такі обставини:

- правову підставу для тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом;
- достатність доказів, які вказують на вчинення особою кримінального правопорушення;
- наслідки тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом для інших осіб.

За результатами розгляду клопотання слідчий суддя:

- відмовляє у задоволенні клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом;
- постановляє ухвалу про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом в якій зазначає мотиви застосування; перелік документів, які посвідчують користування спеціальним правом та які підлягають

вилученню; строк тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом та порядок виконання ухвали.

Копія ухвали надсилається особі, яка звернулася з відповідним клопотанням, підозрюваному, іншим заінтересованим особам не пізніше дня, наступного за днем її постановлення, та підлягає негайному виконанню в порядку, передбаченому для виконання судових рішень.

Строк тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом під час досудового розслідування – не більше 2 місяців.

Цей строк може бути продовжений за рішенням слідчого судді, суду, прийнятого на підставі клопотання прокурора, якщо під час розгляду цього клопотання прокурор доведе, що:

- обставини, які стали підставою для тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, продовжують існувати;
- сторона обвинувачення не мала можливості забезпечити досягнення цілей, заради яких було обмежено користування спеціальним правом, іншими способами протягом дії попередньої ухвали.

Відсторонення від посади (ст. 154 КПК) – захід забезпечення кримінального провадження, який може бути здійснено щодо особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину середньої тяжкості, тяжкого чи особливо тяжкого злочину, і незалежно від тяжкості злочину - щодо особи, яка є службовою особою правоохоронного органу.

Відсторонення від посади здійснюється з метою:

- припинення кримінального правопорушення;
- припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного чи обвинуваченого, який перебуваючи на посаді, може знищити чи підробити речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином.

Відсторонення від посади може бути здійснено:

- щодо особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину середньої тяжкості, тяжкого чи особливо тяжкого злочину;
- щодо особи, яка є службовою особою правоохоронного органу – незалежно від тяжкості злочину.

Відсторонення від посади здійснюється на підставі рішення слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження. Питання про відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України, вирішується Президентом України на підставі клопотання прокурора. Відсторонення від посади Директора Національного антикорупційного бюро України здійснюється слідчим суддею на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора.

Процесуальний порядок відсторонення від посади:

Прокурор, слідчий за погодженням з прокурором звертається із клопотанням про відсторонення особи від посади до слідчого судді (під час досудового розслідування) або суду (під час судового провадження).

Із клопотанням про відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України, має право звертатися прокурор. Із клопотанням про відсторонення від посади Директора Національного антикорупційного бюро

України має право звертатися Генеральний прокурор України. Із клопотанням про відсторонення від посади Голови Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступника має право звертатися Генеральний прокурор України або заступник Генерального прокурора – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Клопотання прокурора, слідчого за погодженням з прокурором про відсторонення особи від посади розглядається слідчим суддею, судом не пізніше 3 днів з дня його надходження до суду за участю слідчого та/або прокурора та підозрюваного чи обвинуваченого, його захисника.

Під час розгляду клопотання слідчий суддя, суд має право за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про відсторонення від посади.

За результатами розгляду клопотання слідчий суддя, суд приймає одне з таких рішень:

- відмовляє у задоволенні клопотання про відсторонення від посади, якщо слідчий, прокурор не доведе наявності достатніх підстав вважати, що такий захід є необхідним;

- постановляє ухвалу про відсторонення від посади.

Копія ухвали надсилається особі, яка звернулася з відповідним клопотанням, підозрюваному чи обвинуваченому, іншим заінтересованим особам не пізніше дня, наступного за днем її постановлення, та підлягає негайному виконанню.

Строк відсторонення від посади – не більше 2 місяців. Продовження строку здійснюється за клопотанням прокурора, а щодо Голови Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступника – за клопотанням Генерального прокурора або заступника Генерального прокурора – керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Відсторонення від посади може бути скасовано за клопотанням прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого, якого було відсторонено від посади, коли в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба.

Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя (ст. ст. 155–1551 КПК) – захід забезпечення кримінального провадження, який може бути здійснено щодо судді у зв'язку з притягненням його до кримінальної відповідальності.

Процесуальний порядок застосування.

Рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності ухвалюється Вищою радою правосуддя на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора або його заступника в порядку, встановленому законом.

Клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності подається до Вищої ради правосуддя стосовно судді, який є підозрюваним, обвинувачуваним (підсудним) на будь-якій стадії кримінального провадження.

Клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності повинно відповідати вимогам частини другої статті 155 КПК України.

Продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя здійснюється за клопотанням Генерального прокурора або його заступника.

Тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 159 КПК) полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та, у разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом, вилучити їх (здійснити їх виїмку).

Тимчасовий доступ до електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку здійснюється шляхом зняття копії інформації, що міститься в таких електронних інформаційних системах або їх частинах, мобільних терміналах систем зв'язку, без їх вилучення.

Доступ заборонено до речей і документів, перелік яких наведений в ст. 161 КПК, а саме:

- листування або інші форми обміну інформацією між захисником та його клієнтом або будь-якою особою, яка представляє його клієнта, у зв'язку з наданням правової допомоги;

- об'єкти, які додані до такого листування або інших форм обміну інформацією.

Доступ особи до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, здійснюється в порядку, визначеному законом. До охоронюваної законом таємниці, яка міститься в речах і документах, належать:

- інформація, що знаходиться у володінні засобу масової інформації або журналіста і надана за умови нерозголошення авторства або джерела інформації;

- відомості, які можуть становити лікарську таємницю;

- відомості, які можуть становити таємницю вчинення нотаріальних дій;

- конфіденційна інформація, в тому числі така, що містить комерційну таємницю;

- відомості, які можуть становити банківську таємницю;

- особисте листування особи та інші записи особистого характеру;

- інформація, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо;

- персональні дані особи, що знаходяться у її особистому володінні або в базі персональних даних, яка знаходиться у володільця персональних даних;

- державна таємниця;

- таємниця фінансового моніторингу.

Доступ до речей і документів, що містять відомості, які становлять державну таємницю, не може надаватися особі, що не має до неї допуску відповідно до вимог закону (ч.6 статі 163 КПК).

Процесуальний порядок застосування.

З клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів до слідчого судді, суду мають право звернутися сторони кримінального провадження. Зокрема, зі сторони обвинувачення – слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, а також потерпілий та його представник; зі сторони

захисту – підозрюваний, обвинувачений, підсудний, їхні захисники та законні представники.

Після отримання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд здійснює судовий виклик особи, у володінні якої знаходяться такі речі і документи. Клопотання може бути розглянуто слідчим суддею, судом без виклику особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, якщо сторона кримінального провадження, яка звернулася з клопотанням, доведе наявність достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення цих речей чи документів.

У повістці про судовий виклик, що слідчий суддя, суд надсилає особі, у володінні якої знаходяться речі і документи, зазначається про обов'язок збереження речей і документів у тому вигляді, який вони мають на момент отримання судового виклику.

Слідчий суддя, суд розглядає клопотання за участю сторони кримінального провадження, яка подала клопотання, та особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, крім випадків, передбачених частиною другою цієї статті. Неприбуття за судовим викликом особи, у володінні якої знаходяться чини неприбуття не є перешкодою для розгляду клопотання.

За результатами розгляду клопотання слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, якщо сторона кримінального провадження у своєму клопотанні доведе наявність достатніх підстав вважати, що ці речі або документи:

- перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи;
- самі по собі або в сукупності з іншими речами і документами кримінального провадження, у зв'язку з яким подається клопотання, мають суттєве значення для встановлення важливих обставин у кримінальному провадженні;
- не становлять собою або не включають речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю.

Слідчий суддя, суд в ухвалі про надання тимчасового доступу до речей і документів може дати розпорядження про надання можливості вилучення речей і документів, якщо сторона кримінального провадження доведе наявність достатніх підстав вважати, що без такого вилучення існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, або таке вилучення необхідне для досягнення мети отримання доступу до речей і документів.

Особа, яка зазначена в ухвалі слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів як володілець речей або документів, зобов'язана надати тимчасовий доступ до вказаних в ухвалі речей і документів особі, зазначеній у відповідній ухвалі слідчого судді, суду.

Зазначена в ухвалі слідчого судді, суду особа зобов'язана пред'явити особі, яка зазначена в ухвалі як володілець речей і документів, оригінал ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів та вручити її копію.

Особа, яка пред'являє ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів, зобов'язана залишити володільцю речей і документів опис речей і документів, які були вилучені на виконання ухвали слідчого судді, суду.

На вимогу володільця особою, яка пред'являє ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів, має бути залишено копію вилучених документів. Копії вилучених документів виготовляються з використанням копіювальної техніки, електронних засобів володільця (за його згодою) або копіювальної техніки, електронних засобів особи, яка пред'являє ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів.

У разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, якій надано право на доступ до речей і документів на підставі ухвали, має право постановити ухвалу про дозвіл на проведення обшуку з метою відшукування та вилучення зазначених речей і документів (ст.166 КПК).

Тимчасове вилучення майна (ст. 167 КПК) – фактичне позбавлення підозрюваного або осіб, у володінні яких перебуває зазначене у ч. 2 ст. 167 КПК майно, можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним майном до вирішення питання про арешт майна або його повернення.

Тимчасово вилученим може бути майно у вигляді речей, документів, грошей тощо, щодо яких є достатні підстави вважати, що вони:

1) підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегли на собі його сліди;

2) призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення;

3) є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом;

4) одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від них, а також майно, в яке їх було повністю або частково перетворено.

Тимчасове вилучення майна застосовується при затриманні особи у порядку, передбаченому статтями 207, 208 КПК. Якщо затримання було проведено не уповноваженою службовою особою, вона зобов'язана одночасно із доставленням затриманої особи до слідчого, прокурора, іншої уповноваженої службової особи передати їй тимчасово вилучене майно. Факт передання тимчасово вилученого майна засвідчується протоколом. Тимчасове вилучення майна може здійснюватися також під час обшуку, огляду.

Тимчасове вилучення електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку для вивчення фізичних властивостей, які мають значення для кримінального провадження, здійснюється лише у разі, якщо вони безпосередньо зазначені в ухвалі суду.

Слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа під час затримання або обшуку і тимчасового вилучення майна або негайно після їх здійснення зобов'язана скласти відповідний протокол, копія якого надається особі, у якої вилучено майно, або її представнику. Після тимчасового вилучення майна уповноважена службова особа зобов'язана забезпечити схоронність такого майна в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Тимчасово вилучене майно повертається особі, у якої воно було вилучено:

- 1) за постановою прокурора, якщо він визнає таке вилучення майна безпідставним;
- 2) за ухвалою слідчого судді чи суду, у разі відмови у задоволенні клопотання прокурора про арешт цього майна.
- 3) у випадках, передбачених ч. 5 ст. 171, ч.6 ст.173 КПК;
- 4) у разі скасування арешту;
- 5) за вироком суду в кримінальному провадженні щодо кримінального проступку.

Арешт майна (ст. 170 КПК) – це тимчасове, до скасування у встановленому КПК порядку, позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом кримінального правопорушення, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна.

Завданням арешту майна є запобігання можливості його приховування, пошкодження, псування, знищення, перетворення, відчуження.

Арешт майна допускається з метою забезпечення:

- 1) збереження речових доказів;
- 2) спеціальної конфіскації;
- 3) конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи;
- 4) відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди.

Арештованим може бути майно, яким володіє, користується чи розпоряджається підозрюваний, обвинувачений, засуджений, треті особи, юридична особа, до якої може бути застосовано заходи кримінально-правового характеру за рішенням, ухвалою суду, слідчого судді.

Арешт накладається на майно третьої особи, якщо вона набула його безоплатно або за вищу або нижчу ринкової вартості і знала чи повинна була знати, що таке майно відповідає будь-якій із ознак, зазначених у пунктах 1-4 частини першої статті 962 Кримінального кодексу України.

Водночас, не може бути арештовано майно, якщо воно перебуває у власності добросовісного набувача, крім арешту майна з метою забезпечення збереження речових доказів.

Арешт може бути накладений на рухоме чи нерухоме майно, гроші у будь-якій валюті готівкою або у безготівковій формі, в тому числі кошти та цінності, що знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах, видаткові операції, цінні папери, майнові, корпоративні права, які перебувають у власності або володінні, користуванні, розпорядженні підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, щодо яких ухвалою чи рішенням слідчого судді, суду визначено необхідність арешту майна.

При цьому допускається арешт майна/коштів банку, віднесеного до категорії неплатоспроможних, банку, щодо якого прийнято рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку з підстав, визначених

статтею 77 Закону України "Про банки і банківську діяльність" (крім ліквідації банку за рішенням його власників), майна/коштів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також заборона вчинення дій іншим особам під час реалізації Фондом гарантування вкладів фізичних осіб майна банку, віднесеного до категорії неплатоспроможних, та банку, що ліквідується відповідно до Закону України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб".

Також забороняється накладати арешт на кошти на єдиному рахунку, відкритому у порядку, визначеному статтею 35-1 Податкового кодексу України, на кошти на рахунках платників у системі електронного адміністрування податку на додану вартість, на кошти, що перебувають на поточних рахунках із спеціальним режимом використання, відкритих відповідно до статті 15-1 Закону України "Про електроенергетику", на поточних рахунках із спеціальним режимом використання, відкритих відповідно до статті 19-1 Закону України "Про теплопостачання", на поточних рахунках із спеціальним режимом використання для проведення розрахунків за інвестиційними програмами, на поточних рахунках із спеціальним режимом використання для кредитних коштів, відкритих відповідно до статті 26-1 Закону України "Про теплопостачання" і статті 18-1 Закону України "Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення", на спеціальному рахунку експлуатуючої організації (оператора) відповідно до Закону України "Про впорядкування питань, пов'язаних із забезпеченням ядерної безпеки".

Заборона або обмеження користування, розпорядження майном можуть бути застосовані лише у випадках, якщо існують обставини, які підтверджують, що їх незастосування призведе до приховування, пошкодження, псування, зникнення, втрати, знищення, використання, перетворення, пересування, передачі майна. Заборона використання житлового приміщення особам, які на законних підставах проживають у такому житловому приміщенні, не допускається.

У невідкладних випадках і виключно з метою збереження речових доказів або забезпечення можливої конфіскації чи спеціальної конфіскації майна у кримінальному провадженні щодо тяжкого чи особливо тяжкого злочину за рішенням Директора Національного антикорупційного бюро України (або його заступника), погодженим прокурором, може бути накладено попередній арешт на майно або кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах. Такі заходи застосовуються строком до 48 годин. Невідкладно після прийняття такого рішення, але не пізніше ніж протягом 24 годин, прокурор звертається до слідчого судді із клопотанням про арешт майна. Якщо прокурор у визначений строк не звернувся до слідчого судді із клопотанням про арешт майна або якщо в задоволенні такого клопотання було відмовлено, попередній арешт на майно або кошти вважається скасованим, а вилучене майно або кошти негайно повертаються особі.

Фактичною підставою арешту майна є наявність сукупності підстав чи розумних підозр вважати, що майно є доказом злочину, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна. Правовою ж підставою арешту майна є ухвала слідчого судді, суду. Тобто

рішення про арешт майна можуть приймати лише ці суб'єкти кримінального провадження. Дане положення обумовлено вимогою ст. 41 Конституції України, яка передбачає виключно судовий порядок позбавлення права власності.

Процесуальний порядок здійснення арешту майна.

З клопотанням про арешт майна до слідчого судді, суду має право звернутися прокурор, слідчий за погодженням з прокурором, а з метою забезпечення цивільного позову – також цивільний позивач.

Клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна повинно бути подано не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, у якої його було вилучено. У разі тимчасового вилучення майна під час обшуку, огляду, здійснюваних на підставі ухвали слідчого судді, передбаченої ст. 235 КПК, клопотання про арешт такого майна повинно бути подано слідчим, прокурором протягом 48 годин після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, в якої його було вилучено.

Клопотання про арешт майна розглядається слідчим суддею, судом не пізніше 2 днів з дня його надходження до суду, за участю слідчого та/або прокурора, цивільного позивача, якщо клопотання подано ним, підозрюваного, обвинуваченого, іншого власника майна, і за наявності – також захисника, законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

При цьому, клопотання слідчого, прокурора, цивільного позивача про арешт майна, яке не було тимчасово вилучене, може розглядатися без повідомлення підозрюваного, обвинуваченого, іншого власника майна, їх захисника, представника чи законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, якщо це є необхідним з метою забезпечення арешту майна. Така необхідність може обумовлюватися наявністю обґрунтованої підозри вважати, що в разі повідомлення підозрюваного, обвинуваченого, іншого власника майна про наміри накласти арешт на їхнє майно, вони можуть його сховати, знищити, пошкодити тощо.

За результатами розгляду клопотання слідчий суддя, суд приймають таке рішення:

- відмовляють у задоволенні клопотання про арешт майна, якщо особа, що його подала, не доведе необхідності такого арешту, а також наявності ризиків, передбачених абзацом 2 частини 1 статті 170 КПК;

- задовольняють клопотання, постановляючи ухвалу, в якій зазначається: перелік майна, на яке накладено арешт; підстави застосування арешту майна; перелік тимчасово вилученого майна, яке підлягає поверненню особі, у разі прийняття такого рішення; заборону, обмеження розпоряджатися або користуватися майном у разі їх передбачення та вказівку на таке майно; порядок виконання ухвали із зазначенням способу інформування заінтересованих осіб.

Відмова у задоволенні або часткове задоволення клопотання про арешт майна тягне за собою негайне повернення особі відповідно всього або частини тимчасово вилученого майна

Ухвалу про арешт тимчасово вилученого майна слідчий суддя, суд постановляє не пізніше 72 годин із дня знаходження до суду клопотання, інакше таке майно повертається особі, у якої його було вилучено.

Ухвала про арешт майна виконується негайно слідчим, прокурором.

Арешт майна скасовується:

1) ухвалою слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого, їх захисника чи законного представника, іншого власника або володільця майна, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, якщо вони доведуть, що в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба або арешт накладено необґрунтовано (повністю або частково);

2) прокурором одночасно з винесенням постанови про закриття кримінального провадження, якщо майно не підлягає спеціальній конфіскації;

3) судом одночасно з ухваленням судового рішення, яким закінчується судовий розгляд, зокрема, у випадку виправдання обвинуваченого, закриття кримінального провадження судом, якщо майно не підлягає спеціальній конфіскації, непризначення судом покарання у виді конфіскації майна та/або незастосування спеціальної конфіскації, залишення цивільного позову без розгляду або відмови в цивільному позові.